

GÜNÜMÜZ
İNANÇ
PROBLEMLERİ

İLAHİYAT FAKÜLTELERİ KELAM ANABİLİM DALI
SEMPOZYUMU

7-9 Eylül 2001
ERZURUM

GÜNÜMÜZ İNANÇ PROBLEMLERİNDEN NUSAYRİLERİN TANRI TASAVVURLARI VE REENKARNASYON GÖRÜŞLERİ

Yrd. Doç. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU**

Dinler ve Mezhepler Tarihi incelendiğinde, insanların her devirde itikâdî ihtilaflarla gruplara ayrıldığı görülür. Her ekol kendi görüşlerini sağlam temellere oturtmak için aklî ve naklî bir takım delillere başvurmuştur. Bunlardan kimi çok taraftar bularak genişlemiş, kimi de marjinal gruplar halinde varlığını devam ettirmiştir. Yine çoğunluğu dinî inançlarını gizleme gereği duymadan, ya da bir takım karmaşık te'villere yönelmeden açıkça ortaya koyarak savunmuş, az bir kısmı ise, her halde biraz korku, biraz da kendilerini ifade edememekten dolayı gizlenerek ve bâtinî yorumlamalarla kapalı birer cemaat olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. İşte bu son söylediğimiz dinî gruplardan birisi, bir kısmı ülkemiz sınırları içerisinde yaşayan Nusayrî vatandaşlarımızdır. Yaşadıkları bölgelerde kendileri dışındaki insanlar tarafından daha çok "Alevî", ya da "Fellah" olarak nitelenen bu insanların Kelâm ve Mezhepler Tarihi kitaplarındaki teknik adları Nusayrîliktir. Nusayrilerin düşünsel kökenlerini açığa çıkarmak ve günümüze yansıyan inançlarını irdelemek amacıyla, biz daha önce kendileri hakkında yazılmış eserler ve yakın dönemlerde yapılmış araştırmalara bağlı kalarak bazı incelemelerde bulunduk.

Günümüzün en büyük inanç problemlerinden biri ve en önemlisi, Yüce Allah'ı en net ifadelerle nitelendirerek beyân eden Kur'an-ı Kerim'de insanlara bildirdiği gibi bilememe ve farklı Tanrı tasavvurları geliştirme anlayışıdır. İslam tarihi içerisinde kaynağını Kur'an'dan aldığı iddia ederek ortaya çıkmış bir çok kelâmî düşünce ve ekol/mezhep vardır. Bu ekollerin bir kısmı, ya taraftarlarının kalmaması, ya da taraftar bulamaması gibi nedenlerle tarih içerisinde varlığını sürdüremeyerek kayıplara karışmış, bir kısmının görüşleri ise ya kendi eserleri veya hasımlarının eserleri ile günümüze ulaşmıştır. Bir kısmı da diğer ekollerden biri veya bir kaç içerisinde, onların düşünce rengini alarak ya da kendinden ona renkler katarak günümüze ulaşmıştır. Bu bildiride Tanrı tasavvurlarını ve reenkarnasyon (hulul) görüşlerini irdedeceğimiz *Nusayrîlik* ise kuruluşundan itibaren *gizli* ve müstakil bir *akım* olarak günümüze değin varlığını sürdürmüştür.

Hız. Ali'nin Hız. Hüseyin tarafından devam eden neslinden olan ve On iki İmam'dan onuncusu Ali en-Nâkî (ö.254/868) ile bunun büyük oğlu Muhammed'in¹, başka bir rivayette İmâmiyye'nin on birinci imâmı Hasan el-Askerî (ö.260/873)'nin *Bâb*'ı olduğunu iddia ederek ortaya çıkan² Muhammed b. Nusayr (ö.259/873)'dan adını Nusayrîlik *aşırı* bir Şîâ fırkasıdır. Şîâ'nın ilk mezhepler tarihi yazarlarından en-Nevbahî (ö.310/922)'ye göre ise İbn Nusayr, Şîf İmamiyye'nin onuncu imâmı Ali en-Nakî tarafından gönderilmiş bir *peygamber* olduğunu iddia ederek

* KSÜ. dâhiyat Fakültesi Kelâm Ana bilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Bkz. *İslam Ansiklopedisi* "Nusayriler" Md., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, c.IX., s.368.

² Ahmet Turan, *Les Nusayris de Turquie dans la Region d'Hatay*, (Doktora Tezi), Paris 1973, s.21.

tenâsuhtan söz eden bir kimse idi.³ Nusayrilik, Kûfe ile Halep arasında bir yerleşim birimi olan Cunbula'da ortaya çıkan Hüseyin b. Hamdân el-Hâsibî (ö.346-957 veya 358/968) adlı bir şahıs tarafından ekolleştirilmiş bir Şifî fırkasıdır.⁴ Bu şahıs aynı zamanda, önce *beş sure*, daha sonraları bir takım ilavelerle bu günkü on altı sureden oluşmuş Nusayrilik kutsal kitabı olan *Kitâb el-Mecmû'*nun da yazarıdır.⁵ Bu ekol mensupları, kuruluşundan bu güne değin genellikle Sünni iktidarların egemenlik bölgelerinde azınlık gruplar halinde yaşamış olduklarından *bâtınî mânâ nazariyesine* bağlanarak yaşamlarını sürdürmüşleridir.

Haçlı Seferleri sırasında Sultan Baybars (ö.1277m.), Nusayrilerin yaşadıkları bölgeleri camilerle doldurmuştu. Timur (ö.1405m.) ve I. Selim (1405m.) dönemlerinde bir takım baskılar yaşamış oldukları iddia edilir.⁶ Abbâsîler döneminde ortaya çıkmış olan Nusayrilik, daha sonra sırasıyla Karmatiler, Selçuklular, Eyyûbîler, Franklar ve Osmanlılar'ın egemenlikleri altında kalmışlardır. Karmatilerin Suriye'yi ele geçirmesi (291/903) üzerine bir kısmı Antakya dolaylarına çekilmiş (291/903), Malazgirt Savaşı (1071m.)'nin ardından Antakya, Selçuklular tarafından ele geçirilmişti. Ancak Frankların bölgeyi işgali (492/1098) üzerine bir süre Haçlıların egemenliği altında yaşamaktan sonra Selahaddin-i Eyyûbî tarafından 584/1188 yılında yaşamakta oldukları bölgeler tekrar Müslümanların eline geçmişse de, ölümü üzerine Haçlılar bölgeyi tekrar zaptetmişlerdir.⁷ Selçukluların Haçlıları bölgeden tamamen kovmasından sonra Anadolu Selçukluları'nın egemenlik bölgelerinde uzun zaman yaşayan Nusayriler, Osmanlı sultanlarından Yavuz Sultan Selim'in 1516-17 yıllarında Suriye ve Mısır'ı tamamen ele geçirmesiyle Osmanlıların egemenliği altında kalmışlar, Osmanlıların yıkılışından sonra da bir kısmı Suriye, bir kısmı da Türkiye'de kalarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Abdulkerim eş-Şehristânî (ö.548/1153), el-Milel ve'n-Nihâl adlı eserinde, Nusayrilerin "Şiâ'nın Gülât" (Aşırılar) ından olduğunu bildirir⁸ ki, Hz. Ali hakkında aşırı sözler söyleyenlerin hepsine birden "Gâliyye" denir. Bunlar Ehl-i Beyt İmâmlarına "ulûhiyyet" (tanrılık) isnat etmelerinden dolayı "İlâhiyye" adı ile de anılırlar. Ruhun cismânî beden şeklinde görüldüğünü, Cibrîl'in bazı kişiler şeklinde ortaya çıktığını, şeytanın da insan biçiminde ortaya çıkarak kötülük yaptığını, cinlerin de insan diliyle konuştuğunu ve daha da ileri giderek Allah'ın şahıslar suretinde görüldüğünü ileri sürerler.⁹ Nusayriler, Muhammed b. Ali hayatta iken, bunun imâmetini savunanlardan¹⁰ ve kendisinin Ebu'l-Hasen el-Askerî (232-260h.)

³ Nevbahtî, *Fırâku'l-fitiâ*, Nflr. M.Sâdk, Nefes 1936, s.98.

⁴ Ethem Rûhi Fı̄lal, *Çaemızda İtikâdî (slâm Mezhepleri*, (st.1980, s.144.

⁵ Abdulhamit Sinanoğlu, Nusayrilerin (nanç Dünyası) ve Kutsal Kitabı, (st.1997, s.19.

⁶ (slam Ans. C.IX, s.366.

⁷ Fı̄lal, age., 144.

⁸ Muhammed b. Abdulkerim efl-fiehrîstânî, *el-Milel ve'n-Nihâl*, Thk. Muhammed Kılânî, Dâru'l-Mârifet, Beyrut, tsz., I/188.

⁹ fiehrîstânî, age., ay.

¹⁰ Bunlara göre, Mûsa Kâzım (128-183h.)oğlu Ali er-Rıza (151-203h.)'nın oğlu Hasan (el-Askerî) ve kardeffi Câfer aslında (mâm deçillerdi. (mam, babas)nın sa(ı)nda ölen Muhammed idi. Hasan ölmüfl ve oğlu da yoktu, Cafer de fâsık bir kimse idi. Buna göre Muhammed b. Ali (195-225h.)'den başkası imam olamaz. "sna Aferiyye" diye bilinen "On iki (mam)ların dokuzuncu imam"dr. Babas) ölünce Abbasi halifesi

tarafından *Nebî* olarak gönderildiğini ileri süren Muhammed b. Nusayr en-Nemirî'ye nisbetle bu adı almışlardır. Bu şahıs Ebu'l-Hasen hakkında *tenâsuh ve uluvvu* savunuyor ve el-Askerî'nin *rubûbiyyetini* iddia ediyor, haramları mubah sayıyor, ayrıca erkeklerin de birbirleri ile nikahlanabileceklerini; bu işin de tevâzu ve tezellilden olduğunu söylüyordu.¹¹

Tarih boyunca *kapalı bir cemaat* olarak yaşadıklarından inançlarını genelde gizlemişlerse de, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızların bölgeyi işgalleri ile Louis Massignon gibi doğubilimcilerin, Fransızların bölge üzerindeki işgallerine gerekçe bulabilmek amacıyla bunları Frankların yerli halkla karışımı sonucunda oluşan bir topluluk olarak gösterme çabaları ve bunların inanç yapıları üzerinde bazı araştırmalar yapmaları sonucu Nusayrilerin bir takım gizli inançları gün yüzüne çıkmış, daha sonraki bir takım araştırmalarla daha yakından tanınmaya başlamışlardır. Kendileri hakkında en ayrıntılı bilgileri, önce bir Nusayrî iken daha sonra onları terk ederek sırlarını açığa vuran ve bu nedenle de Tarsus'ta Nusayriler tarafından öldürülen Süleyman el-Adanî (ö.1867m.)'nin "Kitâbu'l-Bâkûra" adlı eserinde bulabiliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan her din ve mezhep mensubu, inançlarını siyasete karıştırmamak şartıyla, düşüncelerini açıklama ve özgürce ibadet edebilme imkanına sahip olmasına rağmen, ne yazık ki Nusayriler halen kendilerini çok açık ve net ifade etmemektedirler.

Nusayriler Hz. Ali'nin ulûhiyeti esasına dayanan, Hıristiyanlıktaki *Teslis* akidesine benzer bir *Üçlü* inanç formülü geliştirmiş ve Sâbilikteki *Yıldız Mertebeleri* ve bunlara kutsallık atfederek karmaşık bir Tanrı anlayışına sahip olan bir fırkadır.

TANRI NEDİR VE NUSAYRİLERCE NASIL ALGILANMAKTADIR?

Tarih boyunca "Tanrı" olgusu ve kavramı insanlar tarafından çoğunlukla kabul edilmiş, fakat kendisine inanılan tanrı ya da tanrıların nitelikleri çeşitli zaman ve mekanlarda farklı şekillerde algılanarak ortaya konmuştur. İslâm inancına göre Hz. Âdem'den itibaren tek tanrılı dinlerdeki Tanrı ise hep aynı olmakla birlikte, zaman içerisinde bu Tanrı'dan uzaklaşarak O'na farklı nitelikler atfedilmiş ve böylece *yanlış tanrı anlayışları* ortaya çıkmıştır. İslam inancına göre ise bu Tanrı, en net ifadelerle son ilâhî kitap Kur'an-ı Kerim'de anlatılmasına rağmen, yine Kur'an'dan referans alınarak ve belki biraz da dilin yapısından kaynaklanan çeşitli Tanrı betimlemeleri ortaya çıkarılmıştır.

En geniş biçimde "varlık"ı konu edinen Felsefe de Tanrı konusunu incelemiş, hemen her filozof Tanrıbilim yapmıştır. Plotinos (ö.270m.), Spinoza (ö.1677) ve Farâbi (ö.950m.)'nin de aralarında bulunduğu bir takım filozoflara göre Tanrı sadece *varolan* bir şey değil, *varolanın tümü ve bütünüdür*. Buna göre

Me'mun onu yanına alarak kız Ümmü'l-Fadl ile evlendirmifti. Bkz.Hüseyin Atay, *Ehl-i Sunnet ve fiâ*, Ankara Üniv. Basımevi, 1983, s.98,104-105.

¹¹ fihristânî, age., 2 no'lu dipnottan. Aynî dipnotta bu iddiaların kaynağının en-Nevbahtî'nin "Furuku'fi-fiâ an Forkati min'ulâti'fi-fiâ" olduğu ifade edilir.

Tanrıbilim Ontoloji'dir. Aristo da ontolojiyi Teoloji ile özdeş tutar. Ancak o, ontolojinin alanının Teolojiden daha geniş olduğunu vurgulamıştır.¹²

Tanrı var mıdır? biçimindeki bir soru, felsefe tarihinde hemen hiç gündeme gelmemiştir. Çünkü sorunun kendisi yanlış konumlandırılmıştır. Bir kere soruda özne konumundaki "Tanrı", önce *varlık* olmak bakımından onaylanıyor, sonra da "var mıdır?" yüklemiyle tekrar soruluyor. A, A mıdır? sorusu mantıksal açıdan ne kadar yanlış ise, "Tanrı var mıdır?" sorusu da o denli yanlıştır!¹³

Eski Yunan filozoflarından Xenophanes (569-477)'in savaştığı halk dininin *insan biçimci* Tanrı anlayışları olduğu bildirilir.¹⁴

"Var olan" (Tanrı) ile "obje" (Tanrı *anlayışı*) aynı değildir. İbn Sina (ö.1037m.)'nın yerinde tesbitiyle, "düşünce, varlıktan sonra"dır. Yani Tanrı var olduğu için birey inanmaktadır. Birey, Tanrının varlığını çıkarsanan bir düşünce olarak değil, tüm bilişsel yönelişiyle *tecrübe edilen bir fenomen* olarak duymalıdır. Burada birey, Tanrı ile ilişkiye girdiğinde kaçınılmaz olarak öznel yanını bir kenara bırakamayacağı için, antropomorfik öğelere yer verecektir. Belki Tanrı ile birey arasındaki bu ilişki türünün sakıncalı yanı budur.¹⁵

Monoteist (tek Tanrı inancına sahip) karakterli bir dinde, şahsî olmayan bir Tanrı idesi ve Tanrı anlayışı, ontolojik açıdan imkansızdır. Tanrıyı evrenin içinde veya ötesinde varolan bir güç, bir enerji vb. şeklinde tasavvur etme, ahlâkî ve dinî değer taşımamak yanında, bilimsel gerçeğe de aykırı düşmektedir.¹⁶ Bütün Kelâmî ekollere göre Kur'an'da Yüce Allah'ın bu dünya hayatında insanlar tarafından görülemeyeceği¹⁷, O'nun hiçbir benzeri olmadığı¹⁸, ve hiçbir şeyin O'na denk olmadığı¹⁹ çok açık ifadelerle ortaya konmuş olmasına, akıl bakımından da her şeyden büyük olan ve yarattığı varlıkların içerisine girmesi mümkün olmamasına rağmen, Tanrı'nın Ali veya bir başka biçimde görünmesi çok aşırı ve profan bir anlayışın sonucu olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'e inandıklarını iddia eden Nusayriler, Kur'an'da Allah'ın kendi kendini betimlediği tarzda anlamak yerine, bir takım bâtinî yorumlarla Allah'ı Ali'de tecelli ettirme cihetine gitmektedirler. İşte bu bildiride Tanrı anlayışlarını incelediğimiz Nusayriler, Kalam ve Mezhepler Tarihinde önemli bir yer işgal eden *insan biçimci* Müşebbihe ve Mücessime fırkalarındaki Tanrı anlayışlarına benzer bir inanç biçimiyle karşımıza çıkmaktadırlar. İnsan biçimci iki ekol Tanrıyı herhangi bir insan veya varlık biçiminde betimlerken, *Tanrı biçimci* Nusayriler, biçimlendirdikleri Tanrı'yı Ebu Tâlib'in oğlu Hz. Ali suretinde tasavvur etmektedirler. Daha açık bir söyleyle Hz. Ali onlara göre, Kur'an-ı Kerim'in Yüce Allah'a atfettiği bütün sıfatlara sahip olmakla birlikte, Tanrı-Ali ilk insandan itibaren bütün peygamberler ve bir takım büyük filozoflar biçiminde *zuhur* etmiş ve

¹² Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., Ankara 1996, s.89-90; fiâhin Filiz, *İslam Felsefesinde Bireyin Karşısındaki Bireyin Konumu Problemi*, AÜFD., Ank., 1999, s.224.

¹³ fiâhin Filiz, agm., 226.

¹⁴ Bkz. Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, Ank. 1990, s.27; fi.Filiz, agm., 232.

¹⁵ fi. Filiz, agm., 240.

¹⁶ M. Sait Aydın, *Tanrı-Ahlâk İlişkisi*, TDVY., Ank., 1991, s.163.

¹⁷ A'râf/143.

¹⁸ Bkz. fûra/11.

¹⁹ hlâs/4.

onların suretinde ortaya çıkarak görünmüştür. Bu Tanrı adeta *şekil değiştiren bir Tanrı-Ali* mesabesinde. Elimizde bir nüshası bulunan kutsal kitapları “Kitab’ül-Mecmu”un Birinci Suresi olan “el-Evvel”de bu inançlarını şöyle ifade etmektedirler:

“Ey delilleriyle delil, kudretiyle zâhir, hikmetiyle bâtın olan, zâtî ile zâtına icâbet, sıfatları ile ismine muhatap olunan... Ey O, ey Kadîm, ey varlığı Sonsuz, ey Nedenlerin Nedeni, ey devletlerin hareketlerinden Müstağni, ey Gayelerin Gayesi, Nihâyetlerin Nihâyeti...Ey Gizli Sırları Bilen, ey Hazır, ey Mevcûd, ey Zâhir, ey Maksûd, ey kılıfı olmayan Bâtın, ey bütün nûrların senin nûrlarından doğup yine sende battığı, sende başlayıp yine sana döndüğü... Ey bütün nûrları görünür kılan, bütün mekanları makâm, bütün makâmı *Bâb* kılan, Bâb’ı irşad eden ve kendisinden Bâb’a girilen... Ve Sen ey Arılar Emiri²⁰, ey Ali b. Ebi Tâlib’in kendisine delil olduğu...Her şey sana aittir!”²¹

Nusayriler *yaratılış nazariyesi* itibariyle de bâtınî anlayışa sahiptirler. Kendileri Hz. Ali’nin ulûhiyetine inanmak ve onun yücelik nimetine ermek bahtıyarlığına sahip olan *seçilmiş varlıklar* olduklarını kabul ederek bundan gurur duyarlar.²² Bütün Nusayri grupları, kendilerinin âlem yaratılmadan önce *ışıklı nûrlar ve nûrânî yıldızlar* olduklarına ve orada taat ve masıyyetten uzak; yemeden, içmeden ve abdest bozmadan 7077 sene 7 saat kalmış olduklarına inanırlar. İşte onlar bu durumda iken, *Nûrânî Alevî Alemi’nin Nûr Ehli’nin* kendisiyle imtihan bulunduğu Ali, kendilerine başı ve sakalı *bembeyaz bir şeyh* suretinde görünmüş, onlar da bu sureti kendilerine gördüğü biçimde sanmışlardır. Kendilerine kendileri gibi bir insan suretinde görünerek “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” sorularına doğru yanıt veremediklerinden Ali-İlahları onları yeryüzüne atmak suretiyle cezalandırmıştır. Ali onlara ilk defa bu biçimde görününce “Ben kimim? Diye sormuş, onlar da “bilmiyoruz” diye cevap vermişler, Ali ikinci kez bir aslana binmiş olarak kızgın bir surette kendilerine görünmüş, daha sonra da üçüncü kez bir çocuk olarak görünerek²³ “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diyerek *İsmi*, *Bâb’ını* ve Büyük Nûrânî Âlemin *İlk Yedi Mertebesi*’ndeki *Kutsal Mertebeleri* tekrar etmiş! İşte Hz. Ali’nin bu *üç çeşit görünümünü* Nusayrilerin Kilâzî Koluna mensup olanlar Ay’a tabir ederek; hilâlin onun “çocukluğu”, dolunay “gençliği”, hilalin yarılanmışa yakın bir görünümü de “şeyhliği” yani yaşlılığı demek olduğuna inanırlar. Ali-İlahlarını nûrlar âleminde görüp de tanımadıkları için yer yüzündeki aşâğılık yurtlara atılan Nusayrilere, Ali bu dünyada kendilerine, kendi cinslerinden biri gibi görüneceğini; dünyada kim kendisini, Bâb’ını yani Selmân el-Fârisî’yi, Hicâb’ını yani Hz.Muhammed’i tanırsa tekrar *nûrlu yıldızlar âlemine* döndüreceğini, kim de O’nu tanımaz ve O’na isyan ederse, o kişiyi *zıtlıklarla ve masıyyetlerle çeşitli hayvan suretlerinde* yaratarak devam ettireceğini söylemiştir.²⁴

Görüşlerinin temelini Ali’nin Tanrı, Muhammed’in İsim veya Hicâb, Selmân el-Fârisî’nin de onun Bâb’ı yani kendisine girilen *Kapısı* olarak kabul eden

²⁰ Nusayriler melekleri “arılar” olarak adlandırıp, Hz. Ali’ye de “Arılar Emiri” derler.

²¹ Bkz. Abdulhamit Sinanoğlu, *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı*, Esra Yay., İstanbul, 1997, s.40.

²² Bkz. Ethem Ruhi Fıratlı, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, İstanbul, 1980, s.149.

²³ Kur’an- Kerim: A’râf, 7/172.

²⁴ Süleyman el-Adanî, *Kitâb el-Bâkurâ*, (El yazması), IV. Fasıl: Hibta (İsm), tsz..

Nusayriler, bunu Arapça *Ayn-Mîm-Sîn (AMS)* harfleri ile formüle ederler. Bu formülasyonun kaynağı, mezhebin ekolleştiricisi Hüseyin b.Hamdân el-Hâsibî (ö.346/957)'dir. Bir Nusayrî din adamından öğrendiğime göre bu formül, Abbâsîler Döneminde Şiiilerin sürekli olarak takibata uğrayarak cezalandırılmaları üzerine, Nusayriliğin doktrinel kurucusu Hüseyin b. Hamdân el-Hâsibî tarafından birbirlerini tanıma şekli olarak ortaya konarak geliştirilmiştir.²⁵ Nusayrilere göre Ali ne doğdu, ne de doğduruldu. O ölümsüzdür, her zaman vardır. Zâtı yıldızlara hakim olan Nûr'dur, Nûrun Nûru'dur. İlâhî Zâtı itibariyle ise gizlidir.²⁶ Ali'de cisimleşmiş olan Tanrı, Hz. Adem'den itibaren bütün nebilere *hulûl* ettiği gibi, Kur'an'da adı geçen bazı kutsal hayvanlara da *hulûl* etmiştir. Eshâb-ı Kefî'in köpeği Kıtâmîr, Hz. Sâlih'n devesi ve Hz. Mûsâ'nın kesilmesini emrettiği ineğin de Ali olduğunu iddia ederler.²⁷

Nusayrilerde ulûhiyet ve nübüvvet inancı iç içedir. Ali, ilah olarak veya Allah, Ali olarak görünmüş (zuhur), nebiler ve filozoflar onun görüntüsü olarak, bu dünyada diğer insanlar arasında bulunmuşlardır. Hz. Muhammed onun adına konuşan (Nâtik) İsmi ve Hicâbıdır ve Onun Mânâsıdır. Muhammed'in temsil ve tecelli ettiği yer Güneş'tir. Bütün nebilerin küllüdür ve bütün nebilerin küllü olan Muhammed, tekrar Bir olan Ali'ye döner.²⁸ Peygamber aynı zamanda ulûhiyyetin ilk sudûrudur. Bu görüş hem İsmâîlîler, hem de Nusayrilerin müşterek üstadı Ebu'l-Hattab adlı birinin görüşüdür.²⁹ Saf uluhiyyetin, kendisine ibadet edilen varlığın tavsif ve tabiri mümkün olmadığına göre, onun ilk suduru Ad (İsim), ilâhî azametın manâsını telaffuz eden peygamber (Nâtik)in sesidir.³⁰ Bu nedenle ulûhiyyeti temsil eden ve Ali-İlahlarının bir görüntüsü olduğuna inandıkları peygamberlerin yiyip içtiklerine, büyük abdest bozduklarına ve evlendiklerine inanmazlar. Aksine bir inanca sahip olan diğer insanlara söverler ve bu sövmeyi Birinci Kısım Cihad sayarlar.³¹ Ayrıca Nusayriler Ali b. Ebi Tâlib'in Rab olduğuna dair inançlarını savunurken, Hasan ve Hüseyin'in görünüşte onun oğlu, fakat batınen oğlu olmadıklarına ve aslında evlenmemiş olduğuna inanırlar.³²

Görüldüğü gibi Nusayriler, Tanrı inançlarını hep AMS Formülüne göre ve *üçlü bir sistemle* yorumlamışlardır. Nusayrilerde teslis, yani "üçlü tanrı" anlayışı, anlaşılması son derece zor bir görüştür. Bu inanç biçimi, o dönemde Hıristiyanlığın da yaygın olduğu Irak bölgesindeki Hıristiyanların Teslis akidesinin Şia'ya etkisinin olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim Kitâb el-Bâkura'da bu üçleme şekli şöyle izah edilmiştir:

Ali kelimesi "üç harf" olduğu gibi, sema (gök), şafak (tan yeri), lem' (parlaklık), kavs-ı kuzh (gök kuşağı) kelimeleri de üçer harflidir. Kamer (ay) kaybolunca şems (güneş), güneş kaybolunca necm (yıldız) görünür. İşte bütün

²⁵ Bkz. A. Sinanoğlu, age., 37, 197.

²⁶ Bkz. Abdülbaki Gölpinarlı, *Yüz Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, (ist. 1969, s.134-135; Neffet Çağatay, c. Ağah Çubukçu, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ank. 1976, s.68.

²⁷ Bkz. S.Adanî, age., I.Fas1 (Kitab el-Mecmu'un Beflinci Suresi).

²⁸ S. Adanî, age., Yedinci Fas1: Nusayriliğin Özel Sırlarının Keffi.

²⁹ İslam Ans. C.IX, s.366; a.Sinanoğlu, age.,44.

³⁰ İslam Ans. C.IX, s.366.

³¹ S. Adanî, age., I.Fas1, Kitab el-Mecmu'un Sekizinci Suresi.

³² A. Sinanoğlu, age., 186.

bunların Ali'nin görüntüleri olduğuna inanarak; hepsinin üçer harften oluşmasını mezheplerinin doğruluğuna delil gösterirler!³³ Buna göre Ali=Sema, Ali=Şafak, Ali=Lem', Ali=Gök Kuşağı, Ali=Kamer, Ali=Şems, Ali=Necm'dir!

Nusayrılık hakkında en ayrıntılı bilgileri kitabından öğrendiğimiz Süleyman el-Adânî, Kitabı'l-Bâkura adlı eserinin sonunda onlara şöyle hitap etmektedir: "Ey Göğe, güneğe, aya, havaya, köpeğe, ineğe, deveye ve insana ibadet eden Nusayrî taifesi! Bilin ki bu ibadetler(iniz),bâtıl olan putperestliktir. Bu taptıklarınızın kendilerine bile bir yararı olamaz. Bunları tanımak bir fazilet de değildir. Şüphesiz ki siz, bunlar sebebiyle cehenneme düşeceksiniz! O halde bunları terk edin ve savunmayın. Çünkü ben de sizin gibi zulmette iken bunları savunurdum. Ancak Allah'ın Kitab'ı ve peygamberlerine muttali olduktan sonra, bu inancınızın yalan olduğunu kani oldum.

Yine biliniz ki, milletlerin dinleri, mâşukların durumuna benzer. Bunlara bağlı olanlar da âşıklar gibidir ve herkes kendi mâşukunu över. Çünkü onların akli buna yetmekte ve herkes kendi maşukunun en kerim ve en cömert olduğunu sanmakta, başkalarının mâşuklarını da çirkin görmekte ve kendi maşuklarının kusurlarını göremeyerek diğerlerinden nefret etmektedir. İşte, hurafeler de bu nedenle ortaya çıkmaktadır. Herkes, sadece kendisinin doğru olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak, kim hakka vukûfu diler ve kendi mensup olduğu dinin kusurlarını görmek isterse; kendi aklını imtihana çeksin! Böyle yaptığı takdirde inanmış olduğu birçok şeyin bozuk olduğunu görecektir. İnat ve taassubu bırakırsa, mutlaka bu böyle olacaktır."³⁴

Sonuç olarak bu inanç biçimi çok ilginç, anlaşılmasız birtakım batını yorumlarla ortaya konmuştur. Aslında Nusayrilerin tanrı anlayışları ve reenkarnasyon görüşleri saf aklın kabul etmesi çok zor bir inanç problemidir. Onların inanç yapıları bu bildiride özetlenmeye çalışılanlardan farklı özelliklere de sahip olabilir. Bizim çalışmamız kendileri hakkında bilgi veren bazı kaynaklarla sınırlı kalmıştır. Yirmi birinci yüzyıla girdiğimiz şu günlerde böylesine problemlili bir inanç örgüsüne sahip olan Nusayrilerin açıkça ortaya çıkararak kendi kendilerini ifade etmelerini bekliyoruz. Çünkü artık her türlü inanç, akıl ve bilim ışığında özgürce ortaya konarak tartışılmalı, kimse birbirini kırmadan eleştirebilmeli, düşünceler kapalı kalmadan gün yüzüne çıkarılmalıdır. Çünkü bir inanç biçimini en iyi tanıtacak olanlar, o inanca mensup olanlardır. Başkalarının değer yargıları çoğu zaman objektiflikten uzak, ya da hatalı olabilir. Biz de bu bildiride Nusayrilerin Tanrı tasavvurlarını, çoğunlukla başkalarının veya hasımlarının eserlerinden alarak ortaya koymaya çalıştık. Biz kendilerini yargılamaktan oldukça uzak durarak, akademik bir çalışma yaptık.

³³ S. Adanî,age.,VII.Fasıl; A. Sinanoğlu, age.,45.

BİBLİYOGRAFYA

- Adanî, Süleyman el-, *Kitâb el-Bâkurâ* (El Yazması, tsz).
Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*; Vadi Yay., Ankara 1996
Atay, Hüseyin, *Ehl-i Sünnet ve Şiâ*, Ankara Üniv. Basımevi, 1983.
Aydın, M. Sait, *Tanrı-Ahlâk İlişkisi*, TDVY., Ank., 1991.
Çağatay, Neşet- Çubukçu, İ. Âgah, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ank. 1976.
Fığlalı, Ethem Rûhi, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, İst.1980.
Filiz, Şahin, *İslam Felsefesinde Bireyin Karşısında Bireyin Konumu Prob.*,
AÜİFD., Ank., 1999.
Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, Ank. 1990.
Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yüz Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İst.
1969.
İslam Ansiklopedisi "Nusayriler" Md., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
1988.
Nevbahtî, *Fırâku's-Şiâ*, Nşr. M.Sâdik, Necef 1936.
Sinanoğlu, Abdulhamit, *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı*,
İst.1997.
Şehristânî, Muhammed b. Abdulkerim eş-, *el-Milel ve'n-Nihâl*, Thk.
Muhammed Kîlânî, Dâru'l-Mârifet, Beyrut, tsz..
Turan, Ahmet, *Les Nusayris de Turquie dans la Region d'Hatay*, (Doktora
Tezi), Paris 1973.